

Pohľad z Moskvy nie len na naše dejiny

Publikované : 14.06.2017

<http://historyweb.dennikn.sk/clanky/detail/pohlad-z-moskvy-nie-len-na-nase-dejiny#.WUEX1uuLTIU>

Na minulosť, dejepisectvo, a na to ako je to v súčasnom Rusku s nostalgiou po Stalinovi sme sa pýtali nestorky ruskej historickej vedy Valentiny Vladimirovny Marjiny, ktorá našla zaľúbenie i profesionálnu špecializáciu v československej a obzvlášť slovenskej histórii.

Naša súčasná historiografia je čoraz viac **konfrontovaná s procesom globalizácie**. Zatvárať si pred tým oči nič nevyrieši, naopak, negatívne to vypovedá o stave dejepisectva. Veľmi solídne sa darí rozvíjať „západné“ vedecké transfery, oproti tomu sa dianie na „východe“ neteší takej pozornosti. Ruský jazykový priestor pritom **od deväťdesiatych rokov prešiel obrovskými zmenami**. Je niekedy až neuveriteľné, aké množstvo zaujímavých kníh v súčasnom Rusku vychádza. Okrem toho sa ponúkajú i možnosti štúdia v tamojších archívoch a spolupráca s ruskými vedcami. Jednou z najzaujímavejších a zároveň najerudovanejších je Valentína Vladimirovna Marjina, historička so zameraním na dejiny Československa a zvlášť Slovenska. Na poli historickej vedy sa pohybuje od skončenia druhej svetovej vojny a neustále publikuje. Rozhovor s ňou viedol historik Michal Macháček z Filozofickej fakulty Univerzity Karlovy. Tento rozhovor, publikovaný pri príležitosti jej významného životného jubilea, je okrem iného dôkazom toho, že **človek môže mať bez ohľadu na vek sviežu myseľ**, môže byť otvorený výzvam prítomnosti i budúcnosti a sám ich dokonca tvoriť.

Čo Vás vlastne viedlo k výberu témy, ktorej sa profesionálne venujete celý život?

V treťom roku na fakulte histórie som si vybrala oddelenie dejín južných a západných Slovanov, ktoré viedol veľmi náročný a prísny doktor historických vied Sergej Alexandrovič Nikitin, expert na dejiny Srbska. Tam som si zo všetkých slovanských krajín zvolila Československo. Prečo práve Československo, to neviem.

Neľutovali ste to?

Nie, nikdy som to neľutovala.

Bolo to náročné štúdium?

To áno. Bohužiaľ v tom čase bola ČSSR pomerne málo známa, menej ako iné slovanské krajiny. Nemali sme žiadne učebnice ani slovníky, a to ani v českom, ani slovenskom jazyku.

Ako ste sa teda učili?

Študovali sme a skladali skúšky z prednášok, ktoré nám dávali mladí nadšení učitelia – slavisti. Český jazyk nás tak neučili priamo odborníci, ale ľudia, ktorý tento jazyk vedel viac-menej dobre.

Čo slovenčina?

Slovenský jazyk prakticky nikto neučil a my sme spočiatku ani nevedeli, že existuje. Pamätám si, ako som v jednej knihe narazila na zvláštny slovanský jazyk – až neskôr som zistila, že ide o slovenčinu. Takže v učení češtiny a slovenčiny sme boli so spolužiakmi v podstate samoukmi.

Vo svojej diplomovej práci ste sa venovali Slovenskému národnému povstaniu. Ako ste si vybrali túto tému, prečo?

V roku 1949 som bola v štvrtom ročníku a v nedávno založenom Inštitúte slavjanovedenija Akadémie vied ZSSR sa slávnostne pripomínalo piate výročie SNP. Na túto slávnosť zavolali aj nás. S príspevkom tam vystúpil Ivan Ivanovič Udaľcov. Mal skúsenosti z vojny a zasvetene hovoril o tom, ako bola v ZSSR sformovaná 2. československá paradesantná brigáda. Práve tento príspevok sa pre mňa stal impulzom na výber témy diplomovej práce.

Ako výskumný pracovník ste potom navštívila Československo mnoho krát. Ako si na svoje pobyty spomínate?

Spomínam na ne s radosťou. Zoznámila som sa s množstvom ľudí, českých a slovenských historikov s ktorými som nadviazala veľmi priateľské vzťahy.

Je nejaký zážitok, ktorý sa Vám zvlášť vryl do pamäte?

Spomínam si predovšetkým na dvojtýždňovú cestu zo septembra 1956, ktorá sa konala v rámci výmeny mladých pracovníkov sovietskej a slovenskej akadémie vied. Všetko bolo pre mňa nové: prvý krát som šla do zahraničia, letela lietadlom, stretla sa s cudzincami a bývala som v prekrásnom hoteli Carlton. Nádhery slovenskej zeme sme mali šancu spoznať vďaka okružnej automobilovej exkurzii – najprv sme šli po južnej hranici z Bratislavy do Košíc a potom späť severom cez Žilinu.

Stretla ste sa vtedy aj s niektorými historikmi?

Áno, vtedy som sa zoznámila s mnohými slovenskými historikmi, s ktorými som potom dlhé roky spolupracovala a často aj udržovala priateľské vzťahy. Ľudia ako Ľudovít Holotík, Miroslav Kropilák, Zdenka Holotíková, Marta Vartíková, Anna Hučková-Štvrtecká, alebo Volod'a Matula, toho som ale poznala už z Moskvy, študoval na fakulte histórie Moskovskej univerzity.

Čo Vás upútalo na Bratislave?

V Bratislave ma ohromila pomerne šedá budova na Gunduličovej ulici, kde sídlil Ústav dejín Komunistickej strany Slovenska, a kde za vojny sídlilo nemecké veľvyslanectvo.

Vnímala ste v priebehu svojich pobytov nejaké československo-sovietske rozdiely, napríklad v každodennom živote?

Áno, rozdielnosť medzi našimi krajinami v mnohých oblastiach života vtedy bila do očí. Životná úroveň bola v Československu výrazne vyššia než v Sovietskom zväze. Zo zmienenej cesty, keď sa naša krajina ešte len spamätávala z vojny, mi zostala v pamäti rozmanitosť a kvalita potravín a spotrebného tovaru v dobe. Tiež bytová vybavenosť slovenských kolegov. Snažila som sa vždy šetriť, aby som z pridelených peňazí mohla domov doniesť z Československa darčeky.

Čo Vás najviac prekvapilo?

Napríklad to, že českí a slovenskí historici mali nárok okrem platu aj na honoráre za publikačnú činnosť, vrátane tej, ktorá bola inštitucionálne naplánovaná. U nás to tak nefungovalo a ani nefunguje. Tiež na mňa veľmi zapôsobila čistota a dobre udržiavané ulice miest a dedín a prostí ľudia, s ktorými som sa stretla. Dbali o seba, boli priateľskí, milí a dobrosrdeční, avšak bez známky servility. Rada tiež spomínam na krásy Prahy.

Budúci rok si pripomenieme 50. výročie vstupu vojsk Varšavskej zmluvy do Československa. Ako ste túto udalosť vtedy s kolegami sovietskymi akademikmi prežívali?

Táto správa ma zastihla v ozdravovni pri Čiernom mori. Hlboko ma to šokovalo a otriaslo to so mnou, i keď som si nevšimla, že by to nejakým spôsobom reflektovali ľudia okolo mňa na dovolenke. Keď som sa vrátila do Moskvy a stretla sa s kolegami z inštitútu, zistila som, že väčšina z nich inváziu odsudzovala, ale žiadne verejné protesty sme nerobili.

Nezmenil sa s odstupom času Váš pohľad na túto udalosť?

Stále si myslím, že invázia Varšavskej zmluvy do Československa bola zahanbujúca a spôsobila veľké škody vo vzťahoch medzi Československom a Sovietskym zväzom, medzi našimi národmi. Tieto rany sa hojili dlho a zanechali jazvy. Keď som sa stala vedeckou tajomníčkou sovietskej časti komisie historikov ZSSR a ČSSR, snažila som sa zo všetkých síl o obnovenie vzťahov medzi našimi krajinami a národmi.

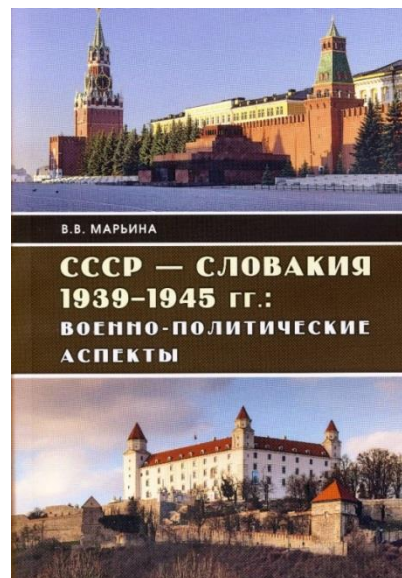

V historickej vede sa pohybujete viac ako sedemdesiat rokov. Ako vnímate úlohu historika v súčasnej spoločnosti?

Stručne povedané, jeho úlohou je zoznámiť ľudí s históriou ich krajiny a ostatných krajín pravdivo, neskreslene a nezávisle na oficiálnych vládnucich názoroch na tú či onú problematiku. Pravdivosť viet ako „história učiteľka života“ či „z minulosti sa musíme poučiť“, žiaľ v praxi, ako sa ukázalo, neplatí. Je to veľká škoda! Ľudstvo a ľudia by sa pritom mohli vyhnúť mnohým nástrahám, ak by sa pozreli späť a poučili sa z histórie. Mám pocit že to platí hlavne dnes, keď vo svete znova rastie napätie.

Ako skúmať históriu?

Pokiaľ ide o metódu skúmania histórie, myslím, že je potrebné a správne zobrazovať udalosti, ľudí a ich rozhodovanie zasadením do osobitného historického rámca, do doby, kedy sa udalosti stali, a za znalosti udalostí v ktorých prijímali svoje rozhodnutia. To znamená, že úlohou historika, podľa môjho názoru, je ukázať a povedať to, čo, kde, kedy a prečo sa stalo, a nie inak, bez príkras a bez očierňovania. Bez adorácie alebo démonizácie politických osobností vysvetľovať ich kroky, ktoré často až tak nezáviseli na dejinných udalostiach, ale na osobnostných črtách a psychických vlastnostiach daných osobností.

Historik by teda nemal byť sudca?

Rozhodne si myslím, že historik by nemal preberať funkciu sudcu. Na histórii je naozaj zaujímavé, že na prvý pohľad bezvýznamné detaily niekedy ovplyvnia osudy štátov a národov. Aby som to celé zhrnula: hlásim sa konkrétne k historickej metóde výskumu. Chcem k tomu však dodať, že historik je len človek, ktorý je samozrejme ovplyvnený svojim prostredím, má svoje osobné preferencie, sympatie a antipatie, preto nie je neomylný a je dobre, ak si dokáže priznať chybu a napraviť ju. Nezaujatý historik, to je skoro nedosiahnuteľný sen.

Zdá sa, že v dnešnom Rusku naberá na sile určitý druh nostalgie a rastúca popularita osobností ako je J. V. Stalin alebo L. I. Brežnev. Čím je to podľa Vás spôsobené?

Mnoho Rusov, najmä zo starej generácie, vraví, že sú „Made in USSR“. Ako ste správne poukázal, u niektorých z nich z toho skutočne plynie istý druh nostalgie po minulosti. Ale nepoužívala by som termín „nostalgia“, príde mi príliš silný. Keď sa bavíme o takýchto náladách, podľa mňa sa týkajú čoraz menšej časti spoločnosti. Myslím si, že je možné hovoriť o žiadosti spoločnosti na pokojný život, ktorý je

v mysliach mnohých spájaný s dobou Brežneva. A tiež poriadok a oživenie významu Ruska na medzinárodnej scéne, čo je zas spájané so Stalinovým menom, napriek jeho tvrdému a krvavému spôsobu vlády. Ja som sa narodila a väčšinu života strávila v Sovietskom zväze, ale žiadnu nostalgiu po Stalinovi či Brežnevovi necítim.

U časti spoločnosti to ale môžeme sledovať. V čom to prameni?

Domnievam sa, že čiastočne to môže prameniť z deväťdesiatych rokov, ktoré sú mnohými hodnotené negatívne. V krajine došlo k značnému prehĺbeniu priepasti medzi chudobou a bohatstvom, pritom celé sovietske dejiny boli vykresľované čierne a popierali sa všetky úspechy toho obdobia. Mimoriadne tiež upadla prestíž Ruska na medzinárodnej scéne a západ nadobudol presvedčenie, že Rusko natoľko oslablo, že nemusí brať ohľad na jeho národné a štátne záujmy. Z tohto dôvodu sa vytvoril dopyt po silnej osobnosti v čele štátu, ktorá je dnes stelesnená vo Vladimirovi Vladimiričovi Putinovi. On však v žiadnom prípade nie je stotožňovaný so Stalinom.

A čo Stalin a pohľad dnešných Rusov naňho?

Časť ľudí ho opäť stavia na piedestál našej histórie a to napriek tomu, že drvivá väčšina z nich súčasne zdôrazňuje jeho masakry a represie. V mnohých ohľadoch ale vnímajú aj jeho prednosti. To sa týka predovšetkým modernizácie krajiny v 30. rokoch, i keď sa to uskutočnilo krutými metódami a na úkor vidieku. Okrem toho pripomínajú víťazstvo vo Veľkej vlasteneckej vojne v rokoch 1941-1945, vybudovanie krajiny ako jadrovej veľmoci, relatívne rýchle ozdravenie sovietskej ekonomiky po vojne alebo vytvorenie podmienok pre úspech v dobývaní vesmíru. Opakujem ale, že sa nijak nepopiera surovosť metód, ktoré k týmto úspechom viedli. Ľudia vítajú najmä jeho opatrenia v boji proti korupcii, úplatkárstvu a kradnutiu, čo je aktuálny problém súčasného Ruska.

Na aké dejinné obdobie z ruskej, resp. sovietskej histórie, spomínate rada Vy osobne?

Asi najčastejšie si spomeniem na šesťdesiate roky, keď sa ešte neskončilo Chruščovovo „otepl’ovanie“ a v plnej miere nezačal brežnevovský „mráz“.

Prečo toto obdobie?

Vtedy historici okúsili určitú slobodu myslenia. Bola to doba veľkých očakávaní, podobne ako obdobie druhej polovice osemdesiatych rokov, ktoré sa spájajú s obdobím Michala Sergejeviča Gorbačova. Sľubne začal prestavbu krajiny, vo verejnom priestore bolo vidieť kvalitatívny posun v myslení.

Gorbačov ale v dnešnom Rusku nie je príliš populárny

Nie, nie je. Podľa mňa sa snažil reformovať sovietsky socializmus na „socializmus s ľudskou tvárou“, aj keď to osobne popiera. Či bolo možné také reformy uskutočniť, alebo nie, sú len dohady. On na to dostal len 5 – 6 rokov, čo je podľa historických štandardov mizivý časový úsek. Preto si myslím, samozrejme ako laik, že teória konvergencie nie je tak zlá, ako sa snažia prezentovať jeho kritici. Osobne nemám voči nemu averziu za pokus o zmenu, ale považujem ho za slabého politika.

Stále veľmi pozorne sledujete produkciu českých a slovenských historikov. Je to tak?

Áno, snažím sa, pokiaľ je to možné, sledovať prácu tých, ktorí píšu o pre mňa zaujímavých témach. Dnes našťastie existuje internet, kde nájdete celé edície dokumentov, knihy i články. Mnoho časopisov, ktoré by som si rada preštudovala, však dostupných nie je. Niekedy mi knihy prinesú kolegovia, ktorí boli v Čechách alebo na Slovensku.

Dali by ste historikom z Čiech a zo Slovenska nejaké rady?

Činnosť českých a slovenských historikov sa mi vždy zdala byť veľmi energická, rozmanitá a zaujímavá, a vzťah spoločnosti k nim ako úctivý a pozorný. Nemám žiadne zvláštne požiadavky. Samozrejme by bolo dobre, keby sa viac spoliehali na dokumenty a aby sa nedopúšťali politizácie témy.

Čo hovoríte na najnovšie snahy o zriadenie slovensko-českého/česko-slovenského historického ústavu v Moskve? Myslíte, že by takáto inštitúcia mala zmysel?

Vítam akékoľvek nové platformy, kde by sa diali stretnutia a vytvoril sa dialóg medzi historikmi našich krajín, vrátane zmienenej inštitúcie. Českým a slovenským historikom prajem úspech pri presadzovaní tejto myšlienky. Myslím si, že pri tom môže vzniknúť plno všemožných problémov, ale verím, že ich rýchle prekonáte.

Tento text je úryvok z rozhovoru, ktorého celá verzia vrátane širšie poňatého životopisného medailónu o V. Marjine bude publikovaný v časopise *Slovanský přehled* č. 2/2017.

Pre HistoryWeb.sk sa s Dr. Marjinou rozprával Michal Macháček.

Valentina Vladimirovna Marjina, DrSc. (narodená 14. júna 1927)

patri medzi najvýznamnejšie osobnosti modernej ruskej historiografie a protagonistov rusko-slovensko-českej vedeckej spolupráce, ktorá svojou činnosťou obohacuje už viac ako pol storočia ruskojazyčný a slovensko-český historiografický priestor. Trvalým predmetom jej profesionálneho záujmu sú súčasné dejiny slovanských krajín, a to najmä Československa so zameraním na Slovensko. Vyštudovala históriu na Moskovskej štátnej univerzite

M. V. Lomonosova a absolvovala ašpirantúru na Akadémii vied ZSSR. Je autorkou viac ako troch stoviek vedeckých štúdií a desať monografií. Na mnohých ďalších spolupracovala. Za svoju činnosť dostala niekoľko prestížnych ocenení, v roku 2006 medailu Františka Palackého Akadémie vied Českej republiky za zásluhy v spoločenských vedách.

Obrazová príloha: archív V. V. Marjiny, wikipedia.org